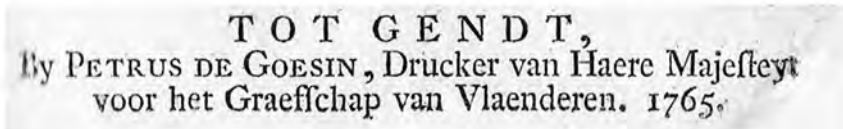

DE GENTSE BOEKDRUKKERS DE GOESIN (18de – begin 19de eeuw)

Guy Schrans

‘De Goesin en zijn opvolgers bezaten ongetwijfeld de meest vermaarde drukkerij van de Gentse 18de eeuw. Gedurende meer dan een eeuw bleven zij aan de top van de Gentse drukkerswereld’ (1). Deze vaststelling in de *Bibliographie gantoise* (1861) van Ferdinand Vanderhaeghen, erudiete bibliothecaris van de universiteit Gent, verantwoordt een summiere bespreking van dit drukkersgeslacht (2).

In het hierna volgende worden de drukwerken van de familie de Goesin aangeduid met het volumenummer (in Romeinse cijfers) en het volgnummer in het zevendelige standaardwerk van deze auteur.

I

Pieter-François I (1671-1740)

De eerste boekdrukker de Goesin die zich in Gent vestigde heette Pieter-François (3). Hij was op 19 maart 1671 geboren te Leuven waar zijn vader Hieronymus (Jeroom) boekdrukker was. Omdat zowel Pieter-François als zijn tweede zoon en zijn kleinzoon (ook boekdrukkers) dezelfde voornaam droegen, maakt men gewoonlijk een onderscheid tussen Pieter-François I, Pieter-François II en Pieter-François III.

Het beroep van boekdrukker leerde Pieter-François I eerst aan bij zijn vader. Na stages in Brussel en Parijs, kwam hij rond 1708 in Gent wonen, waar hij

de *conste van boucken te printen* vervolmaakte bij de drukkers Mauritius van der Ween (aan de Korenmarkt) alsmede Maximiliaan Graet en zijn zoon Michiel (in de 'korte Gheldtmunte' later aan de Hooiaard bij de Korenmarkt).

Op 22 januari 1711 verleende keizer Karel VI aan de toen 40-jarige Pieter-François I het octrooi om in Gent het beroep van *vryen geswooren boeckdrucker en bouckvercooper* uit te oefenen. De drukkerij en de boekhandel werden eerst gevestigd aan de Oudburg, later in het huis 'De vier Evangelisten' in de Veldstraat. Reeds in 1716 werd Pieter-François I bestuurslid van de drukkersvereniging, speciaal belast met het toezicht op de naleving van de reglementen over de toegang tot het beroep. Hij bond vooral de strijd aan tegen de leurers en sluikehandelaars die boeken clandestien verkochten.

P.F. de Goesin I overleed te Gent op 22 januari 1740. Zijn drukkerij en boekhandel werden tot 1752 verder uitgebaat door zijn weduwe en hun zoon Pieter-François II.

Pieter-François I huwde tweemaal, eerst met Catherine Erard, na haar overlijden met Joanna Verloock. Uit het eerste huwelijk volgde Michiel-Pieter de Goesin (hierna IIa), uit het tweede Pieter-François II de Goesin (hierna IIb) die beiden boekdrukker werden.

De drukkerij van Pieter-François Goesin I publiceerde (ook na zijn overlijden) ongeveer 370 boeken, brochures, almanakken en andere teksten in het Nederlands, het Frans en het Latijn. Erg opmerkenswaardig was deze productie niet. Zij bestond vooral uit religieuze en devote werken, heiligenlevens en dgl. Dit verrast niet vermits bijvoorbeeld tijdens de periodes 1720-1740 en 1740-1760 43 % resp. 35 % van de te Gent gepubliceerde boeken betrekking had op godsdienstige onderwerpen (4). Een andere specialiteit was het drukken van de tekst (of een samenvatting) van de toneelstukken die werden opgevoerd door de leerlingen van het Gentse augustijnercollege en van de jezuïetencolleges te Gent, Aalst en Kortrijk alsmede door de 'dochteren van de Catechismus' onder geestelijke leiding van de jezuïeten.

Van aanzienlijker belang was de publicatie van enkele Latijnse dichtbundels van de Gentse dichter baron Olivier (de) Reylof (1684-1742) (III, 2642, 2668, 2684). In 1738 werd zelfs een aanvang genomen met de uitgave van een eerste deel van de *Opera poëtica omnia* (het verzamelde dichtwerk) van deze auteur (III, 2704), wiens stadspaleis in de Hoogstraat nu een luxehotel is geworden.

Twee boeken hadden betrekking op contemporaine polemieken. In 1718 be-
streed een *Tractaetjen* van een Gents dominicaan de rechtmatigheid van het in
omloop brengen van orderbriefjes in het kader van een lening aangegaan voor
het drijven van handel (III, 2591). De priester-theoloog Jean Le Courreur had
in zijn *Traité de la pratique des billets et du prest d'argent entre les négoci-
ans* (1682, 1684) immers de stelling verdedigd dat deze praktijk geoorloofd
was volgens het burgerlijk en het kerkelijk recht (5). In 1721 waagde de
Goesin zich aan een boek over een politiek thema (III, 2604), te weten het
voornemen van de Staten van Vlaanderen (de provinciale assemblée) om voor
bepaalde materies het stemrecht te ontzeggen aan de leden die de clerus ver-
tegenwoordigden. Nog in 1743 publiceerde zoon Michiel-Pieter een tekst van
de Gentse raadpensionaris Jacob de Thysebaert die deze beperking van het
clericale stemrecht verdedigde (III, 2942).

De talrijke bewonderaars van de tv-reeks *The Tudors* zullen graag vernemen
dat Pieter-François I in 1717 de tekst publiceerde van een toneelstuk dat was
opgevoerd door rederijkers van Zomergem over *De onsuyver liefde van
Henricus den VIII, koninck vn Enghelandt tot Anna Bolena verstootende syne
wettighe Huysvrouwe Catharina* (III, 2590).

Na het overlijden van Pieter-François I gaven zijn weduwe en hun zoon Pie-
ter-François II een aantal boeken uit die de tijd beter trotseerden. Hierbij hoort
alleszins de eerste uitgave in 1746 van de vermaarde *Ghendtsche Geschie-
denissen* van de Gentse dominicaan Bernardus de Jonghe, *in den welken van
Maendt tot Maendt beschreven wordt: wat dat er aenmerckens-weerdig ge-
schiet is ten tyde van de Geuserye, en de Beeldt-stormerye binnen en omtrent
de Stadt van Gendt* (III, 2768). In 1752 volgde bij dezelfde drukkers een nieu-
we (aanzienlijk gewijzigde) uitgave door Jan-Lieven de Roothaese, pastoor
van Belsele-Waas (III, 2857). Een derde uitgave (de tekst van Roothaese
bewerkt door de ongeschoeide karmeliet François-Martin de Mulié) werd in
1781 gepubliceerd door de drukkerij van Pieter-François I's oudste zoon Mi-
chiel-Pieter de Goesin (III, 3322) (6).

Moeder en zoon publiceerden zoals voorheen tal van toneelstukken en gods-
dienstige werken. Opvallend was in 1744 een theologisch tractaat in dertien
lijvige boekdelen van de geleerde dominicaan Jordan Preingué (*Theologia
speculativa et moralis*; III, 2751).

Voor de stadsgeschiedenis onthoudt men vooral enkele ambtelijke brochures
van 1751 over de *Conditien der Aenbesteding van de Coupure* - een gedetail-

leerd lastenkohier voor de vereiste graaf- en baggerwerken, de bouw van sluisen, de *Mets-Wercken* en de *Timmer-Wercken* (III, 2854, a-f).

Sommige titels vertonen enig anekdotisch belang, bijvoorbeeld een boekje van 23 pag. met een smakelijke beschrijving van alle nagerechten die werden opgediend tijdens het banket van 27 april 1744 voor de inhuldiging van keizerin Maria-Theresia als gravin van Vlaanderen (III, 2749). In 1768 publiceerde de weduwe van Michiel-Pieter de Goesin een gelijkaardig werkje over het dessert op het banket voor de viering van het 50-jarig ambtsjubileum van Joannes-Remigius de Bisscop, secretaris van de schepenbank van Gedeele (III, 3219).

IIa

Michiel-Pieter (1709-1761)

Michiel-Pieter de Goesin werd uit het eerste huwelijk van zijn vader geboren te Gent op 27 december 1709. Dooppeter was de befaamde drukker Michiel-Maximiliaan Graet. De jongere broer Pieter-François II (uit het tweede huwelijk) werd geboren in 1722 (zie IIb). Men kan zich voorstellen dat Pieter-François I zich met het vorderen der jaren zorgen maakte over zijn toekomstige erfopvolging: welke zoon zou de drukkerij overnemen na zijn overlijden? de eerstgeboren Michiel-Pieter ? of Pieter-François II die waarschijnlijk door zijn moeder (de tweede echtgenote) zou worden gesteund?

In 1731 diende zich een elegante oplossing aan met het plotse overlijden van de Gentse boekdrukker Joannes Eton, eigenaar van het huis 'In 't groen Cruys' (*sub veridi Cruce*) rechtover het Gravensteen ('recht over den Raedt', *è Regione Curiae*). Eton's enig kind Catherina-Christina besliste het vaderlijk bedrijf zelf verder te zetten hoewel zij niet in het bezit was van het daartoe vereiste keizerlijk octrooi. Op 17 mei 1731 verplichtten de schepenen van de Keure haar om binnen de drie maand de exploitatie van de drukkerij te staken en de ganse voorraad boeken te verkopen. Wie het initiatief nam weet men niet - maar binnen de gestelde termijn trad Catherina-Christina Eton op 2 juni 1731 met Michel-Pieter de Goesin in het huwelijk. De 21-jarige bruidegom had de vereiste opleiding in de drukkerij van zijn vader ontvangen en kon na een spoedprocedure reeds op 19 juni in het bezit komen van een keizerlijk octrooi. Door dit huwelijk kwamen Eton's drukkerij en handelszaak in handen van Michiel-Pieter de Goesin. Meteen werd vader Pieter-François I verlost van een moeilijke keuze: de weg was nu vrij om zijn eigen drukkerij later aan zijn andere zoon over te dragen. Hoe dan ook, er bestond weinig verstandhouding tussen de twee broers. In 1753 daagde Pieter-François II zijn halfbroer

(en concurrent) zelfs voor de Raad van Vlaanderen op grond van commerciële argumenten die weinig steek hielden. De rechtbank verklaarde de eis ongegrond (7).

Zoals zijn vader werd Michiel-Pieter bestuurslid van de drukkersnering, eveneens belast met het toezicht op de naleving van de reglementen over de toegang tot het beroep. In dit ambt trad hij veel strenger op dan zijn vader en maakte hij het talrijke aspirant-drukkers moeilijk om voor een keizerlijk octrooi in aanmerking te komen.

Michiel-Pieter overleed op 26 februari 1761. Uit zijn huwelijk met Catherina-Christina Eton waren zeven dochters geboren. Dezen werden uitzonderlijk gemachtigd om met hun moeder gezamenlijk de familiale drukkerij en boekhandel verder te zetten onder de voorwaarden dat ze (a) geen nieuw bedrijf oprichtten en (b) allen in hetzelfde huis bleven wonen. Vanaf de jaren 1780 verminderden de productie en verkoop van nieuwe boeken en kwam het bedrijf in financiële moeilijkheden, zodat geleidelijk de hele uitrusting van de drukkerij moest worden verkocht. Tot 1829 kende de boekhandel nog enige activiteit, maar in dat jaar werd de resterende boekenvoorraad openbaar verkocht onder de hamer van neef Charles de Goesin-Disbecq (III, 3352; zie IIIb).

Door de drukkerij van Michiel-Pieter de Goesin werden (ook na zijn overlijden) ongeveer 570 boeken, brochures, almanakken en andere teksten in het Nederlands, het Frans en het Latijn uitgegeven. Behalve (onder het beleid van zijn weduwe en dochters) de derde druk (1781; III, 3322) van de *Ghendtsche Geschiedenissen* van Bernardus de Jonghe (zie I), publiceerde Michiel-Pieter de Goesin vrij banale boeken. Zoals zijn vader gaf hij talrijke godsdienstige werken uit, alsmede toneelstukken opgevoerd door leerlingen van het Gentse augustijnercollege (evenwel niet van enig jezuïetencollege). Ook de Sint-Antonius- en de Sint-Michiels-gilde lieten hem een aantal lofdichten en andere documenten drukken.

De vrij excentrieke pastoor van de Gentse Sint-Michielsparochie, Jan-Baptist Vermeersch, had talrijke stokpaardjes waarvan hij de geesteskinden graag aan de pers van Michiel-Pieter toevertrouwde. Zo bestreed hij systematisch al wat 'werelds vermaak' (*plaisirs mondains*) was, bijvoorbeeld bals, toneel en andere 'gevaarlijke amusements' (III, 2928). Ook hekelde hij herhaaldelijk het zedelijk gedrag en de vaak wulpse kleding van vrouwen – alleen 'des Dames véritablement chrétiennes... qui se préservent de l' Esprit du Monde

malheureux' verdienden enige achting (III, 3032). Als pastoor van een der talrijke kerken in het stadscentrum propageerde Vermeersch bovendien de stelling dat de gelovigen niet verplicht waren de zondagmis in hun eigen parochie bij te wonen. Voor tal van zijn collega's was zulks nochtans een doodzonde (III, 2936). Het inhoudelijk gewichtigste boek van pastoor Vermeersch (*Urbis et Orbis sive ecclesiastica et civilis una potestas ad Ecclesiam Dei dirigendam summoperé necessaria*; III, 2938) verdedigde dusdanig extreme ultramontane standpunten die het burgerlijk gezag van de Staat miskenden dat de Raad van Vlaanderen in juli 1755 niet anders kon dan de verkoop van het boek te verbieden (III, 4050).

Voor de plaatselijke geschiedenis is tevens van belang een boekje over de (legendarische) oorsprong van de Putkapel op het grondgebied van Maaltebrugge/Sint-Denijs-Westrem (III, 3140, 3088). Anderzijds kent de *petite histoire* twee scherpzinnige essays die in 1786-1787 werden geschreven door de toekomstige burgemeester van Gent Jozef van Crombrugge (1770-1842), die toen retoricastudent was in het augustijnencollege (III, 3328-3329) (8).

De uitgave van juni 1749 tot februari 1761 van de *Gazette van Gend* was ongetwijfeld de meest duurzame bijdrage van Michiel-Pieter de Goesin tot de Gentse stadsgeschiedenis (III, 3405). Toen hij tijdens zijn laatste ziekte aan de regering vroeg dat het exclusief octrooi voor de *Gazette* op zijn echtgenote en hun zeven dochters zou overgaan adviseerde de Raad van Vlaanderen dat zulks voor de vorstelijke financiën niet de meest geschikte oplossing was. Zo het octrooi na het eventueel overlijden van de Goesin vacant kwam te worden, zouden zich immers talrijke kandidaten in onderling opbod aanmelden. Stadsdrukker Jan-Thomas Meyer had bijvoorbeeld reeds verklaard dat hij bereid was om 6.000 gulden te betalen. Hier komt de clou van het advies: *Je crois qu'il serait plus profitable pour Sa Majesté d'attendre la mort de [de Goesin] qui est comme une poire pourrie [sic] et ne vivra peut-être plus un demi an* (9). Uiteindelijk betaalde Jan-Thomas Meyer 8.000 gulden en bleef de *Gazette van Gend* van 1761 tot 1794 in de familie Meyer (10).

De drukkerij van Michiel-Pieter de Goesin publiceerde tevens van 1733 tot 1807 een voorloper van de welbekende *Wegwyzer* (bij Ph. Gimblet vanaf 1770; IV, 5074), te weten de *Almanach ofte oprechten Hemel-Meter voor 't jaer [...], Ghemaect ende Ghecalculeert op den Meridiaen van Ghendt, ende alle de omliggende Steden ende Landen* (III, 3397). Deze almanak was in 1705 gecreëerd door de Goesins voorganger Joannes Eton (III, 2024).

Vermoedelijk (11) was Michiel-Pieter rond 1750 ook de drukker - uitgever van het *Maendelykx Maendt-Boexken* ‘berigtende de voornaemste en gedenkweerdigste zaeken die in en buyten het Christenryk voorvallen’.

IIb

Pieter-François II (1722-1787)

Pieter-François I's in 1722 geboren zoon uit zijn tweede huwelijk kreeg dezelfde voornaam als zijn vader en is daarom gekend als Pieter-François II. Hij werd opgeleid in de familiale drukkerij en kwam in 1744 in het bezit van een keizerlijk drukkersoctrooi. In dezelfde periode werd hij door keizerin Maria-Theresia aangesteld als *Drucker van Haere Keyserlyke en Konincklyke Majesteit met Octrooi en Privilegie voor geheel het Graefschap Vlaenderen (Imprimeur de Sa Majesté Impériale, Royale et Apostolique)*. Dit privilege werd later door keizer Jozef II bevestigd. Hij werd tevens de drukker van de provinciale Staten van Vlaanderen alsmede van het bisdom Gent. Zijn eerste boek gaf hij pas in 1752 uit. Zoals zijn vader en broer vervulde Pieter-François II tot 1768 een bestuursfunctie in de drukkersnering. Ook hij moest toezien op de naleving van de reglementen over de toegang tot het beroep.

Uit het huwelijk van Pieter-François II met Anne-Marie de Wilde volgden zeven kinderen. Twee zonen (Pieter-François III en Charles-Pieter) werden eveneens boekdrukker. De derde zoon François overleed op 28-jarige leeftijd tijdens een stage in een boekhandel te Parijs. Een dochter werd kloosterlinge (bij de benedictijnzusters te Geraardsbergen). De overige drie dochters huwden met een man uit de Gentse middenburgerij.

Door de drukkerij van Pieter-François II de Goesin (nog steeds ‘in de vier Evangelisten’ in de Veldstraat) werden (ook na zijn overlijden) ongeveer 880 boeken, brochures, almanakken en andere teksten in het Nederlands, het Frans en het Latijn uitgegeven. Dit hoge aantal titels wordt verklaard door de talloze edicten, ordonnanties en andere officiële teksten die hij als ‘drukker van de keizerin’ (resp. de keizer) en andere openbare instanties diende te publiceren. Voor het overige was zijn productie, op de hierna vermelde uitzonderingen na, vrij banaal.

P.F. II de Goesin blijft vooral bekend als de drukker van de drie belangrijkste boeken van Jean-Jacques Vilain XIII die van 1755 tot 1778 de ‘verlichte’ voorschepen (burgemeester) van Gent was, alsmede president van de Staten van Vlaanderen. In *Reflections (12) sur les finances de la Flandre* (III, 4039;

1755, 296 p.) verstrekte de auteur voor het eerst gedetailleerde cijfergegevens over de financiële toestand van het graafschap en stelde hij een aantal fundamentele hervormingen voor die hij tijdens zijn mandaat geleidelijk ten uitvoer kon brengen (13). In verband met Gent wordt het boek enigszins ontsierd door een verrassende inschatting van de onlangs gegraven Coupure: ‘entreprise formée contre toutes les règles de la prudence la plus ordinaire, sans en avoir comparé les dépenses avec l’utilité qu’on en pouvoit vraisemblablement espérer, sans avoir consulté ni les forces ni les moyens nécessaires pour l’exécuter. Entreprise ... qui à la honte de la nation sera un Monument éternel de son imprudence ... & une source de regrets’ (14). In *Verhael ende Reflexien op de verbreydinge der besmettelyke siekte in het Hoorn-Vee de welke zig veropenbaert heeft in de provintie van Vlaenderen* (III, 4412; 1769) worden diverse maatregelen voorgesteld ter bestrijding van een rampzalige en langdurige epidemie van rundveepest (15). In *Mémoire sur les moyens de corriger les malfaiteurs et fainéans à leur propre avantage et de les rendre utiles à l’Etat* (III, 4550; 1775) ontvouwde Vilain XIII zijn vernieuwende inzichten over de hervorming van het gevangeniswezen, o.m. door de verplichte tewerkstelling van de gedetineerden. Dit boek was gebaseerd op een in 1771 verwezenlijkte grondige studie van de auteur die resulteerde in de bouw van een provinciaal Correctiehuis aan de Coupure (III, 4517, 4561; VI, 13257, 13259) (16).

Bijzonder nuttig voor de rechtspraktijk was de publicatie van een vermeerderde herdruk van de *Costumen ende wetten der stad Gendt* (eerste druk in 1676) met annotaties van advocaat Laureyns Vanden Hane (III, 4287, 671 p.; 4602) alsmede van een *Generalen Index ofte substantieel kort-bondig begryp der Materien begrepen in de vyf placcaert-boeken van Vlaenderen, behelsende alle Placcaerten, Edicten, Decreten, Reglementen ... beginnende van den Jaere 1152 tot en met 1763* door de toekomstige Gentse raadpensionaris, advocaat Jacob-Philip de Wulf (III, 4328, 690 p.). In 1787 verschenen bij Pieter-François II *Nauwkeurige copyen van de originele Chartres raekende de Privilegien &c. verleend aen de provintie van Vlaenderen in verscheyde jaeren* (III, 4746). De bedoeling was waarschijnlijk een basisdocumentatie samen te stellen met het oog op een komende grondwettelijke confrontatie met Jozef II.

Genealogen gebruiken nog steeds het standaardwerk van kanunnik E.-A. Helin, *Histoire chronologique des évêques et chapitre exempt de l’église cathédrale de S. Bavon à Gand* (III, 4485). Het boek (twee delen, 1772, 1777) is niet beperkt tot de bisschoppen en hun entourage, het verstrekt tevens gedetailleerde genealogische informatie over talrijke vooraanstaande families uit

Gent en het graafschap.

Een boek van een ander Gents kanunnik, Jacques Clemens, over het huwelijk van katholieken werd door keizerin Maria-Theresia als ‘un ouvrage des plus pernicious’ verboden en uit de handel genomen omdat het de bevoegdheid van de staats-rechtbanken in zaken van huwelijksrecht negeerde (III, 4405). Deze kanunnik bezat een verzameling van 363 schilderijen die in 1779 openbaar werden verkocht (III, 4611). Hij betrok een fraaie maar ‘bescheiden’ woning aan de Nederpolder (17) en men vraagt zich af waar hij al die schilderijen bewaarde!

Een niet nader omschreven religieuze tekst in het Latijn (III, 4387) werd door Ferdinand Vanderhaeghen als ‘une des plus belles impressions exécutées par P. de Goesin’ beschouwd (18). Te vermelden zijn ook enkele werkjes betreffende de installatie van de benedictijnenmonnik Gudwald Seiger als abt van de Sint-Pietersabdij (III, 4116, 4117; 1760) alsmede het boek van 190 pag. *Proces van de Quesels kosteloos en schaedeloos gewonnen tegen de Wereld, nopende hunnen Staet, Naem, Oorsprong ende Gewaet...* (III, 4297; 1766; ook III, 3203; 1767). Quesels (ook: ‘geestelijke dochters’) waren ongehuwde devote vrouwen die geen lid waren van een religieuze orde (19).

Pro memorie wordt erop gewezen dat Pieter-François II als keizerlijk drukker instond voor de publicatie van alle edicten, ordonnanties, reglementen en overige maatregelen van Jozef II die in de bevolking een toenemende misnoegdheid veroorzaakten en uiteindelijk in 1789 de Brabantse Omwenteling tot gevolg hadden.

Pieter-François II de Goesin overleed te Gent in 1787.

IIIa

Pieter-François III (1753-1831)

Pieter-François III de Goesin, oudste zoon van Pieter-François II, werd geboren op 12 januari 1753. Hoewel hij aanvankelijk niet door het beroep van drukker was aangetrokken, en kunstschilder wilde worden, kent men hem thans vooral als de uitgever van enkele opmerkenswaardige boeken die nog steeds worden gebruikt door wie zich in de Gentse stadsgeschiedenis wil verdiepen. Heel zijn leven bleef hij overigens ook actief in de wereld van de kunst.

Pieter-François III volgde eerst geen professionele opleiding als drukker en ging filosofie studeren aan de universiteit van Leuven terwijl hij ook tekenles volgde aan de Gentse Academie voor teken-, schilder- en bouwkunst. Van

1770 tot zijn overlijden in 1787 was vader Pieter-François II overigens financieel contribuant van deze prestigieuze onderwijsinstelling (20). In mei 1774 won Pieter-François III er de eerste prijs voor de leergang *teekenen naer het Model* (21). In 1792 was hij ‘drukker der Akademie’ en bekleedde hij er een bescheiden leeropdracht van *Konstmeester der surnumeraire Leerlingen* (22).

Na zijn studies verbleef hij een zestal jaren in Italië waar hij hoopte zich verder als kunstschilder te bekwamen door de studie van de traditionele ‘grote meesters’. Weldra bleek dat hij weliswaar enig talent bezat, maar dat hij nooit het niveau zou bereiken waarvan hij had gedroomd. Diep ontgoocheld keerde hij in 1781 terug naar Gent om bij zijn vader een opleiding als drukker te volgen. In november 1784 ontving hij het vereiste keizerlijk octrooi en werd kort daarop in opvolging van zijn vader aangesteld als ‘drukker van de keizer’ voor het graafschap Vlaanderen. Hij vestigde zijn drukkerij in de Hoogpoort en publiceerde zijn eerste boek in 1787 (23).

Intussen behield hij zijn belangstelling voor de kunst. Toen bijvoorbeeld in 1797 het stadsbestuur een eerste museum voor schone kunsten inrichtte in de Sint-Pieterskerk, werd Pieter-François III tot conservator benoemd. In 1802 publiceerde hij, in het Nederlands en het Frans (IV, 6961, 7294) de uitvoerige catalogus *Beschryving van de schilderijen en beelden ten toon gesteld in het Museum van het Departement der Schelde binnen Gend, in de gewezen abdijkerk van S. Pieters*. Hij redigeerde tevens de catalogus voor de twee- resp. driejaarlijkse kunsttentoonstellingen van de Academie voor teken-, schilderen en bouwkunst (IV, 6903, 6935, 6963, 6975, 6984, 6990, 7013, 7041, 7096, 7168, 7213, 7248; 1792, 1796, 1802, 1804, 1806, 1808, 1810, 1812, 1817, 1823, 1826, 1829). In 1819 was hij de auteur van een uitvoerige beschrijving van de Sint-Baafskathedraal (IV, 7130).

Door de drukkerij van Pieter-François III de Goesin werden ongeveer 550 boeken, brochures, almanakken en andere teksten in het Nederlands, het Frans en het Latijn uitgegeven. Een aantal van deze boeken bewaren een blijvende betekenis, o.m.: J.-N. Demeunier, *L’Amérique indépendante ou les différentes constitutions des treize provinces qui se sont érigées en républiques sous le nom d’Etats-Unis de l’Amérique* (IV, 6858; 1790; vier boekdelen – dit boek beïnvloedde de Brabantse Omwenteling); E. van de Vivere, *Historie en inrichting der koninglyke Akademie van teeken-, schilder- en bouwkunden opgericht binnen de stad Gend* (IV, 7293, 6926; 1794); Ch.-J. de Grave, *République des Champs Elysées, ou Monde Ancien* (24) (IV, 6983; 1806, twee boekdelen); Ch.-L. Diericx, *Mémoires sur la ville de Gand* (IV, 7062; 1814;

drie boekdelen); P.-A. Verhaeghe, *Jaerboeken der Oostenryksche Nederlanden van 1780 tot 1814* (IV, 7120). Van belang voor de ontwikkeling van de medische wetenschap was in 1813 de redevoering van J. van Rotterdam (die in 1817 de eerste universiteitsrector werd) over *La prééminence de la médecine dogmatique sur l'empirique* (IV, 7042). In 1789 publiceerde P.F. III de Goesin tevens een nieuwe druk in twee boekdelen (met een inleiding) van de *Annales de Flandre* van P. d'Oudegherst (IV, 6828; eerste druk 1571 bij Chr. Plantin).

In 1796 was hij tevens de drukker van het beroemde 'plan Goethals': *Plan van Gend gemeeten en gegraveerd in 't jaer 1796* (door de landmeter Georges Goethals).

Hoewel Pieter-François III als 'keizerlijk drukker' de bijzonder impopulaire edicten en ordonnanties van Jozef II moest publiceren (bijvoorbeeld het edict van 3 april 1787 over de *hervorming van de Justitie binnen de Nederlanden*; IV, 6795), was hij in januari 1790 ook de drukker van het *Manifest van de provincie van Vlaenderen* (IV, 6861) dat resulteerde in de vervallenverklaring van Jozef II als graaf van Vlaenderen. Tijdens deze bewogen periode publiceerde Pierre-François III ten andere een tweetal periodieken in opdracht van de opstandige Patriotten (25).

Onder de Franse bezetting (1794-1814) drukte hij enkele interessante documenten over een aantal nieuwe instellingen en verenigingen, bijvoorbeeld: de *Ecole de Médecine* (VI, 13544, 13557), de *Ecole Centrale* (IV, 6938), de *Société d'agriculture et de botanique* (IV, 6998, 7287), de *Société medico-chirurgicale* (IV, 7040), de *Hortus Gandavensis of Plantentuin* (IV 7091), de stadsbibliotheek (IV, 6937).

Tijdens de eerste jaren van het bewind van koning Willem I (1814-1830) was P.F. III de Goesin de uitgever van het Gentse dagblad *Le Véridique* ('journal politique, littéraire et commercial') dat liberaalgezind was en de regering steunde (VI, 13.575) (26). We signaleren tevens de inaugurale les aan de universiteit Gent van de toekomstige Nederlandse staatsman J.R. Thorbecke (IV, 7197; 1825) alsmede de redevoering van prof. J.M. Schrant over *het hoogst belangrijke van de beoefening der volkstaal voor den Regtsgeleerden* (VI, 13557; 1822). Sedert de oprichting van de universiteit Gent in 1817 werden bij P.F. III de Goesin (intussen 'drukker van de universiteit' geworden, *typographicus academicus*, IV, 7230) ook talrijke doctorale dissertaties gedrukt. Te noteren is eveneens een eerste leerboek (*Rekenboek... uitgegeven op verzoek van het schoolonderwijzersgezelschap te Gend onder de zinspreuk:*

Vrede en Oefening, 107 pag.) van de Nederlander Pieter Jonglas (IV, 7159; 1822), hoofdonderwijzer te Gent, die nog een pioniersrol vervulde in de uitbouw van het stedelijk lager onderwijs (27).

P.F. III de Goesin hoorde tevens bij de eerste drukkers die een of meer tijdschriften uitgaven: *Annales de littérature médicale étrangère* (IV, 6980, vanaf 1805, door prof. J.F. Kluyskens); *Annales belgiques des sciences, arts et littérature* (IV, 7105, vanaf 1817); *Annales Academiae Gandavensis* (IV, 7125, vanaf 1819); *Messenger des sciences et des arts* (IV, 7171; vanaf 1823 - werd later *Messenger des sciences historiques*).

In april 1789 was Pieter-François III gehuwd met Marie-Louise Verhaeghe, wat verklaart dat zijn boeken de imprint 'P.F. de Goesin-Verhaeghe' vertonen. Uit dit huwelijk werden geen kinderen geboren. Hij overleed op 18 april 1831. Zijn weduwe verkocht de uitrusting van de drukkerij alsmede de ganse boekenvoorraad. Tijdens zijn laatste levensjaren werkte hij aan een lijvig boek met een historische en artistieke beschrijving van alle Gentse monumenten, maar door zijn dood kon dit werk niet worden voltooid.

IIIb

Charles-Pierre (1760-1842)

Charles-Pierre, geboren op 2 juni 1760, was de derde zoon van Pieter-François II de Goesin. Hij studeerde humaniora aan het college van Sint-Omaars en werd daarna als drukker-boekhandelaar opgeleid door zijn vader. Deze overleed reeds in 1787. Omdat de eerstgeborene broer Pieter-François III de familiale drukkerij overnam, stichtte Charles-Pierre een eigen bedrijf dat hij vestigde in de Mageleinstraat (*Majorlyn-straete*). Hij huwde met een juffrouw Disbecq. Dit verklaart waarom de door hem gedrukte boeken de imprint 'Charles de Goesin-Disbecq' vertonen. Ook dit echtpaar bleef kinderloos.

Charles-Pierre was een godvruchtig man en weigerde boeken uit te geven die tegen de godsdienst of de goede zeden ingingen. Hij kreeg overigens vaak opdrachten vanwege het bisdom en publiceerde uiteraard talrijke religieuze en devote werken. Zijn fonds was weinig indrukwekkend: ongeveer 95 titels tussen 1791 (zijn eerste boek) en 1830! Met heel veel goede wil ontdekten wij slechts twee boeken die de aandacht weerhouden. In 1798 publiceerde hij het werk van de geleerde arts P.E. Wauters *Dissertation sur la manière de faire l'Uytzet et sur sa salubrité, comparée avec celle des autres bières et autres boissons* (IV, 7551; 126 p.). De Gentse 'uitzet', gebrouwen sedert 1730, werd

later nog bezongen door Napoleon Destanberg (28). Een interessant werk was in 1808 *Verzaemeling van verscheyde stukken betrekkelijk tot de Canonizatie van de H. Coleta, onder het getal der Heilige gesteld op den 24 Mey 1807, wiens plegtigheyd zal herhaelt worden in de Cathedrale Kerke van den H. Bavo te Gend, te beginnen op den 29 Mey 1808* (IV, 7568). De h. Coleta werd in Gent als een volksheilige vereerd: ze stichtte er het clarissenklooster (arme klaren) waar ze in 1447 overleed (ook: III, 4100, 4388).

Als drukker van het bisdom publiceerde Ch.-P. de Goesin ook enkele werken over de republikeinse eed die de Franse bezetters aan de priesters oplegden (bijvoorbeeld: IV, 7552-7553, 7596; VI, 13655, 13656, 13658, 13659, 13679). In november 1831 staakte hij zijn activiteit en verkocht hij de drukkerij, het boekbindersgereedschap en de gehele boekenvoorraad (IV, 7589). Hij kon een tiental jaren rustig rentenieren en overleed op 29 maart 1842. Omdat ook zijn beide broers kinderloos bleven stierf met hem het prestigieuze Gentse drukersgeslacht de Goesin uit.

Noten

- 1 Vanderhaeghen F. (1861), *Bibliographie gantoise. Recherches sur la vie et les travaux des imprimeurs de Gand (1483-1850)*, deel III, Gent., p. 155. Vrije vertaling van: 'L'imprimerie la plus célèbre qu'ait eue la ville de Gand au XVIIIe siècle est, sans contredit, celle fondée par De Goesin, agrandie et perfectionnée par ses fils et successeurs. Elle fonctionna et fut pour ainsi dire à la tête de tous les établissements gantois de ce genre durant plus d'un siècle'.
- 2 Wegens de beperkte mobiliteit van de auteur die niet alle gewenste bronnen kon raadplegen, is dit overzicht nagenoeg geheel gebaseerd op het geciteerde werk van F. Vanderhaeghen (7 boekdelen).
- 3 We houden het bij de voornamen vermeld in het keizerlijk octrooi van 22 januari 1711.
- 4 Deneckere, M. (1952), *Histoire de la langue française dans les Flandres (1770-1823)*. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, p. 179.
- 5 Zie verder: R. Taverneaux, *Jansénisme et prêt à intérêt*, Paris, 1977, p. 49-51
- 6 Verschaffel, T. (1989), *Bernardus de Jonghe (1676-1749) en de Opstand. De geschiedenis van de Ghendtsche Geschiedenissen*. In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent*, p. 159 e.v.
- 7 Vanderhaeghen, F. (1861), III, p. 220.
- 8 Zie ook: G. Schrans, *G.T.*, 2011, p. 503 (noot 23).
- 9 Vanderhaeghen F. (1861), III, p. 293.
- 10 Voordeckers, E. (1964), *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium, 1667-1914*, p. 209-210.

- 11 E. Voordeckers, *o.c.*, p. 340
- 12 Vanaf de eerste herdruk werd de correcte schrijfwijze 'Réflexions' gebruikt.
- 13 P. Lenders, *Vilain XIII*, 1995, p. 59-72
- 14 F. Vanderhaeghen, *Bibl. gantoise, o.c.*, III, p. 393
- 15 P. Lenders, *o.c.*, p. 97-101
- 16 P. Lenders, *o.c.*, p. 113-121
- 17 B. Baillieul, 'Een bescheiden burgerhuis uit de 18de eeuw aan Nederpolder 6', *G.T.*, 2009, p. 272-283
- 18 F. Vanderhaeghen, *Bibl. gantoise, o.c.*, III, p. 426
- 19 M. De Vroede, 'Kwezels' en 'zusters': de geestelijke dochters in de Zuidelijke Nederlanden, 17de en 18de eeuw, Kon. Acad., Brussel, 1994
- 20 E. van de Vivere, *Historie en inrichting der koninglyke Academie van teeken-, schilder- en bouw-kunden opgerecht binnen de stad Gend*, 1794, p. 45
- 21 E. van de Vivere, *o.c.*, p. 55
- 22 E. van de Vivere, *o.c.*, p. 255
- 23 In 1787-1789 had hij zijn drukkerij naar Brussel verhuisd, op den Borgval.
- 24 *De volledige titel is merkelyk langer: République des Champs Elysées ou Monde Ancien. Ouvrage dans lequel on démontre principalement: Que les Champs Elysées et l'Enfer des Anciens sont le nom d'une ancienne République d'hommes justes et religieux, située à l'extrémité septentrionale de la Gaule et surtout dans les îles du Bas-Rhin ; que cet Enfer a été le premier sanctuaire de l'initiation aux Mystères, et qu'Ulysse y a été initié; que la déesse Circé est l'emblème de l'Eglise élysienne; que l'Elysée est le berceau des Arts, des Sciences et de la Mythologie; que les Elysiens nommés aussi, sous d'autres rapports, Atlantes, Hyperboréens, Cimmériens, &c, ont civilisé les anciens peuples, y compris les Egyptiens et les Grecs; que les Dieux de la Fable ne sont que les emblèmes des institutions sociales de l'Elysée; que la Voûte céleste est le tableau de ces institutions et de la philosophie des Législateurs Atlantes; que l'Aigle céleste est l'emblème des Fondateurs de la Nation gauloise; que les poètes Homère et Hésiode sont originaires de la Belgique; &c.*
- 25 E. Voordeckers, *o.c.*, p. 85, 110-111
- 26 E. Voordeckers, *o.c.*, p. 478-479
- 27 M. Steels, *Geschiedenis van het stedelyk onderwijs te Gent, 1828-1914*, 1978, p. 15-18
- 28 N. Destanberg, *Al de liberale liedjes en gedichten 1846-1866*, Gent, 1866, p. 119-121 (facsimile herdruk Liberaal Archief, 1989). S